

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Светлана Димитрова Симова, професор в ИОХЦФ-БАН

за материалите, представени за участие в конкурс
на дисертационен труд за присъждане на научна степен 'доктор' в ИОХЦФ - БАН
в област на висше образование .“4. Природни науки, математика и информатика“
професионално направление .“4.2. Химически науки“
по докторска програма „Органична химия“

Автор: Мариана Георгиева Каменова-Начева.

Тема: Полифункционални аминокалкохоли и техни аналози – синтез, абсолютна конфигурация и приложение

Научен ръководител: д-р Владимир Димчев Димитров, професор в ИОХЦФ-БАН

Научен консултант: д-р Георги Добриков, доцент в ИОХЦФ-БАН

Общо описание на представените материали

Със заповед № НО-05-05-17 от 4.07.2016 г. на Директора на ИОХЦФ-БАН съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Полифункционални аминокалкохоли и техни аналози – синтез, абсолютна конфигурация и приложение“ за придобиване на образователната и научната степен ‘доктор’ на ИОХЦФ-БАН в област на висше образование “4. Природни науки, математика и информатика“, професионално направление “4.2. Химически науки“ по докторска програма „Органична химия“. Автор на дисертационния труд е **Мариана Георгиева Каменова-Начева**, асистент в лаборатория „Органичен синтез и стереохимия“ в ИОХЦФ-БАН.

Представеният от **Мариана Георгиева Каменова-Начева** комплект материали на хартиен и електронен носител е в съответствие с Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в ИОХЦФ-БАН, включващ следните документи:

- Молба за допускане до защита;
- Автобиография;
- Копие от диплома за завършена магистърска степен;
- Протоколи от успешно положени изпити по Органична химия (основен и специален), Powerpoint и английски език;
- Екземпляр от дисертационния труд;
- Екземпляр от автореферат на дисертационния труд;

- Копия на публикациите;
- Списък на публикациите и забелязаните цитатите
- Списък с участия в научни събития
- Административни документи (заповеди зачисляване, отчисляване, протокол предзащита

Дисертантката е приложила включените в дисертационния труд 4 публикации, като в литературата са забелязани 7 цитата за тях. Представена е и справка за 9 участия с постери на национални и международни научни мероприятия. Бих препоръчала представяне и на публикациите с цитатите, както и на резюметата от участията в конференциите.

Без колебание мога да кажа, че документацията представена от ас. Каменова по конкурса е добре оформена и съдържа необходимата информация.

Кратки биографични данни за докторанта

Мариана Георгиева Каменова е родена през 1975 г. Завършва петгодишен курс на обучение в Химическия факултет на Софийски университет, специалност „Агрохимия“ през 2001 г. и получава образователно квалификационната степен магистър по химия. През същата година постъпва на работа в ИОХЦФ последователно като химик-специалист, докторант и асистент. Основните ѝ научни интереси са в областите на органичния синтез, асиметричния катализ и синтеза на биологично активни вещества, използвайки активно хроматографски и спектрални методи за анализ на органични молекули, както и литературни бази данни. Следва да се отбележи интересът ѝ към фотографията и графичния дизайн.

Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Основните цели в дисертационния труд са част от традиционната научна тематика на групата на научния ръководител, а именно получаване на хирални съединения с приложение в асиметричния синтез. Постигнатите резултати са във важна и перспективна научна област, свързани с разработването на синтетични стратегии за получаване на нови хирални аминокислоты и техните аналози на основата на достъпни източници на хиралност и металоценови (желязо и рутений съдържащи) алдехиди. Конкретните задачи за постигане на тази цел са подходящо дефинирани, методично и логически свързани помежду си, и позволяват постигане на основната цел на дисертационния труд - оценка на новосинтезираните съединения като лиганди в моделни реакции за енантиселективно присъединяване, както и възможност за изучаване на стереохимията на присъединителните реакции на функционализирани органолитиеви съединения към прохирален карбонилен въглероден атом.

Познаване на проблема

В съответствие с поставените цели и задачи на дисертационния труд, литературният обзор разглежда механизма и особеностите на енантиоселективните присъединителни реакции на органоцинкови съединения към алдехиди. Детайлно са разгледани и представени в приложение 291 различни по структура аминокиселини и аналози, и тяхното приложение в реакции на присъединяване на органоцинкови съединения към различни алдехиди с подробни данни за съответните добиви и енантиоселективности. Използвани са 234 литературни източника, които са основно оригинални статии.

Литературният обзор оставя добро впечатление със стегнатото и компетентно изложение на цитираните трудове и характеризира дисертанта като оформен органик-химик в областта и способен да намира, систематизира и анализира критично литературните данни.

Методика на изследването

Изследванията са проведени използвайки утвърдени в лабораторията методики, позволяващи получаване на прецизни и надеждни резултати. Те включват контрол на чистотата на изходните съединения и реактиви, синтетична работа при анаеробни условия, детайлно характеризирани на получените продукти със съвременни инструментални методи, методика за точно определяне на енантиомерния излишък посредством капиларна газова хроматография, както и методика за определяне на цитотоксичната активност посредством МТТ-тест. Може да се отбележи инициативността и креативността на докторантката при провеждане на синтетичните експерименти, както и стриктното спазване на методологията при стандартните експерименти.

Характеристика и оценка на дисертационния труд

Изложението на материала в дисертацията е оформено на 161 страници съгласно утвърдената в страната ни традиция: Въведение (5 стр.), Цели и задачи (2 стр.), Литературен обзор (50 стр., включващ и 26 стр. приложение), Резултати и дискусия (44 стр.), Изводи (1 стр.), Експериментална част (42 стр.) и Литература (8 стр.). Фактическият материал от литературата и от собствените проучвания е богато илюстриран с 52 схеми и 10 фигури. Значителна част от получените от докторантката данни са представени в 11 таблици. Схемите, фигурите и таблиците спомагат за прегледното представяне на материала и осмисляне на тълкуването му.

Резултатите на дисертационния труд са групирани в четири основни раздела:

- Синтез и приложение на нови хирални лиганди за присъединяване на диетилцинкови съединения към алдехиди;
- Изследване приложимостта на някои природни алкалоиди и аминокиселини като хирални лиганди за присъединяване на диетилцинк към фероценкарбалдехид;
- Получаване на 1,2-дизаместени фероценови производни с планарна хиралност;
- Изучаване на биологичната активност на някои от синтезираните хирални съединения.

Дисертацията е написана ясно, съдържа оригинални приноси научни изследвания и резултати. Научните резултати са постигнати чрез подходящи методи и подходи. Много добро е впечатлението от прецизно проведения експеримент, от коректно описаните процедури за синтез и от детайлното спектрално характеризиране на синтезираните съединения. Очевидно е, че ас. **Мариана Каменова** е усвоила надеждно и прилага в работата си класически и съвременни методи за синтез и изследване на органични съединения, т. е. изпълнени са и образователните цели на докторантурата.

Проведените изследвания имат научни и научно-приложни приноси с обогатяване на съществуващите познания в областта на органичния синтез – в направлението синтез на нови енантиомерно или диастереоизомерно чисти органични и органометални съединения, притежаващи център на хиралност, както и такива с ос на хиралност и изследване управлението на енантиселективни каталитични варианти на органичните реакции.

Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Дисертационният труд на ас. Мариана Каменова има предимно фундаментален характер в областта на органичния синтез, като някои от резултатите могат да получат и практическо приложение. Представени са резултатите от проведените изследвания върху търсенето и намирането на методи за синтез на нови хирални полифункционални производни на основата на фероцен- и рутеноцен-заместени камфор-10-сулфонамиди с акцент върху приложението им като катализатори в реакции на енантиселективно присъединяване на органоцинкови реагенти към алдехиди. По мое мнение, основните научни приноси на дисертационния труд могат да бъдат обобщени както следва:

- Синтезирани и изолирани в диастереомерно чист вид са голям брой хирални аминокиселини и техни O- и S-съдържащи аналози, като посредством ЯМР методи еднозначно са определени структурата им, както и стереохимичния ход на

реакциите на получаването им. Показно е, че те имат ниска до умерена енантиоселективност (до 76%) като пре-катализатори при енантиоселективно присъединяване на диетилцинк към бензалдехид.

- Изучена е приложимостта на хинин, цинхонин, цинхонидин и S-аланинол като катализатори при реакции на присъединяване на диетилцинк към фероценкарбалдехид.
- Предложен е подход за получаване на 1,2-дизаместени фероценови производни с планарна хиралност.
- Определена е антитуморната активност на новосинтезирани полифункционални хирални съединения, като е постигната по-висока цитотоксична активност в сравнение с референтните вещества цисплатин и тамоксифен.

Преценка на публикациите по дисертационния труд и личното участие на докторантката

Научните резултати от дисертационния труд на ас. **Мариана Каменова** са публикувани в четири научни съобщения, включващи една обзорна статия в националното списание *Journal of the University of Chemical Technology and Metallurgy*, а три от тях са публикации с научни резултати в списанията с импакт-фактор *Arkivoc*, *Bulgarian Chemical Communications* и *Tetrahedron Asymmetry*. За две от публикациите са забелязани 7 цитата, което е указание за актуалността на тематиката. В две от работите дисертантката е първи автор, а в другите две втори, като същественият ѝ личен принос при изработването и тълкуването на получените вещества и данни е въвн от всякакво съмнение. Всички резултати от дисертационната работа са докладвани като постери на девет научни форума, като пет от тях са международни.

Автореферат

Авторефератът много добре обобщава съдържанието на дисертацията.

Лични впечатления

Познавам ас. **Мариана Каменова-Начева** като любопитен, мотивиран и систематичен изследовател от започване на работата ѝ в института. Тя бързо усвои методите на ЯМР спектроскопията за установяване на структурата на органични съединения и работи изклю-

чително самостоятелно в тази област. Отличава се и с много добра компютърна грамотност, което ѝ помага при работата с различни аналитични апаратури.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички* изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответните Правилници на БАН и ИОХЦФ-БАН. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на ИОХЦФ-БАН.

Дисертационният труд показва, че докторантътката **Мариана Георгиева Каменова-Начева притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научната специалност органична химия като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Предвид гореизложеното, убедено препоръчвам *положителна оценка* за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’* на

Мариана Георгиева Каменова-Начева

в област на висше образование: “4. Природни науки, математика и информатика“, професионално направление .“4.2. Химически науки“, по научната специалност „Органична химия“.

7.09.2016 г.

София

Рецензент:

/проф. дхн Светлана Симова/